

LORENS BERGRIN
MARKO POLO
Od Venecije do Ksanadua

Prevela
Tamara Trifunović

Laguna

Naslov originala

Laurence Bergreen

MARCO POLO

From Venice to Xanadu

Copyright © 2007 by Laurence Bergreen

All rights reserved. Published in the United States by Alfred A. Knopf, a division of Random House, Inc., New York, and in Canada by Random House of Canada Limited, Toronto

This translation published by arrangement with Alfred A. Knopf, a division of Random House, Inc.

Translation Copyright © 2009 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Mojoj majci
Adeli Gejbel Bergrin*

Kublaj upita Marka: „Kada se vratiš na zapad, hoćeš li svom narodu ispričati iste priče koje meni kazuješ?“

„Ja pričam i pričam“, odgovori Marko, „ali onaj što sluša čuje samo reči koje želi da čuje. Opis sveta koji sluša blagonaklono uvo, jedna je stvar; sasvim je druga stvar opis koji će slušati lučki radnici i gondolijeri ispred moje kuće u Veneciji; i na kraju, potpuno je različito ono što ću možda kasnije diktirati u životu, ako me zarobe đenovljanski gusari i zatvore u istu tamnicu s piscem avanturističkih priča. Nije glas taj koji određuje priču već uvo koje je sluša.“

„...A ja u tvom glasu čujem nevidljive razloge zbog kojih gradovi žive, i zbog kojih će možda jednog dana, kada ih već odavno ne bude, opet oživeti.“

– Italo Kalvino, *Nevidljivi gradovi*

SADRŽAJ

Uvod: Zapovednik	13
KNJIGA PRVA / Evropa	
1 Trgovci iz Venecije	23
2 Zlatni pasoš	47
3 Šegrt	60
4 Proždirač opijuma	79
5 Lutalice sa visoravni	97
6 Tajna istorija Mongola	117
KNJIGA DRUGA / Azija	
7 Vladar sveta	149
8 U službi Velikog kana	170
9 Borba za opstanak	199
10 Kraljica i general	221
11 Nebeski grad	241
12 Božanski vetar	273

KNJIGA TREĆA / Indija

13 Tragač	313
14 Mongolska princeza	348
15 Izgubljeni sin	370
Epilog: Pripovedač	405

DRAMATIS PERSONAE

ZAPAD

Marko Polo, trgovac iz Venecije

Nikolo Polo, Markov otac

Mateo Polo, Markov stric

Odaldo iz Pjaćence, papski legat, kasnije papa Grigorije X

Rustičelo iz Pize, Markov prijatelj u đenovljanskom zatvoru i saradnik

ISTOK

Džingis-kan, osnivač Mongolskog carstva

Ogodej-kan, Džingisov sin i naslednik

Kublaj-kan, jedan od Džingisovih unuka; Veliki kan Mongola

Mongke-kan, jedan od Džingisovih unuka

Sorkohtani Beki, majka Mongke-kana, Hulegua i Kublaja

Čabi, Kublajeva glavna supruga, budistkinja

Ahmed, ministar finansija na dvoru Kublaj-kana

Najan, Kublajev protivnik, hrišćanin

Arik Boke, Kublajev mlađi brat

Kaidu, Kublajev rođak

Fagspa, budistički kaluđer koji je izmislio mongolsko pismo

Bajan Stooki, Kublaj-kanov verni general

UVOD

Zapovednik

U leto 1298. godine đenovljanska flota, jedna od moćnijih u Evropi, spremala se da napadne flotu presvetle Mletačke republike. Uprkos zvaničnom primirju, ova dva protivnika su decenijama ratovala boreći se za prevlast nad unosnim trgovačkim putevima ka istoku.

Lukava i smela, Đenova je iz tih krvavih sukoba obično izlazila kao pobednik. Đenovljani su 1294. godine odneli pobjedu u jednoj pomorskoj bici tako što su sve svoje brodove okupili u jedan ogroman četvorougao, pa kada su Venecijanci napali tu plutajuću tvrđavu, bili su žestoko odbijeni i naterani u beg. Đenovljani su već sledeće godine još jednom potvrdili svoju nadmoćnost na otvorenom moru potopivši glavnu trgovačku flotu Venecije; kada im je ponestalo plena na moru, počeli su da progone Venecijance i na kopnu. Godine 1296. Đenovljani su u Konstantinopolju masakrirali svoje protivnike što im je donelo reputaciju krvožednih i pohlepnih ratnika.

Venecija se postepeno oporavljala. Ugladene venecijanske galije su pod vođstvom hrabrih zapovednika proganjale đenovljanske brodove kad god bi na njih naišli, pripremajući tako teren za bitku kod Korčule, koja je ime dobila po ostrvu u

Dalmaciji. U neprekidnom trgovačkom ratu na moru na njega su oba grada-države oholo polagala pravo.

Lamba Dorija, novoimenovani admiral, samouvereno je predvodio ogromnu đenovljansku flotu, sastavljenu od osamdeset i osam brodova. Dorijina strategija bila je „čekaj i vidi“ – u početku se krio među ostrvima, a zatim je zaplovio u toplije vode blizu obale Tunisa nadajući se da će nestrpljive Venecijance namamiti u svoju zamku. Venecijanci nisu zagrizli mamac, pa su đenovljanske snage morale da se zadovolje nasumičnim lokalnim čarkama. Kada je admiral Dorija konačno izgubio strpljenje, naredio je floti da krene na sever, u zaliv ispred Venecije. Dok je plovila pored gradova i utvrđenja koja su zvanično bila pod vlašću Venecije, đenovljanska flota nije naišla ni na kakav značajniji otpor. U odsustvu neprijatelja Đenovljani su se ukotvili blizu Korčule, na nekih 650 kilometara jugoistočno od Venecije. Tada se podigla strahovita oluja u kojoj je stradalo šest brodova. Kada je nevreme prestalo, ostatak flote je nastavio da napada i uništava ostrvo, rugajući se nevidljivim Venecijancima.

U zoru 6. septembra 1298. godine, dok se lagano podizala zapara sa mora, venecijanska flota je iznenada izronila iz magle. Devedeset šest galija plovilo je pod zapovedništvom Andree Dandola, potomka istaknute mletačke loze. Mletačke galije su bile poznate po brzini; vitke i elegantne, podsećale su na džinovske gondole koje su nadljudskim naporima pokretali veslači. Galije su zaranjale u nadolazeće talase iz kojih su samouvereno izranjale. U okretu su s pramca mornari izbacivali koplja s kukom na neprijateljske brodove. Čim bi se koplje zakačilo za brod, venecijanski vojnici bi ga na juriš zauzeli.

Vesla su najefikasnija kada uđu u vodu pod malim uglom, pa su zbog toga mletačke galije imale veoma plitak gaz. Galije su plovile i na jedra, ali nisu bile najbolje opremljene za takav

način plovidbe. Život na galiji bio je prava patnja. Stotinak članova posade bilo je stešnjeno u uskom prostoru, s veoma malo hrane i vode. Galije su nosile zalihe za samo nedelju dana, pa su oskudne porcije za iscrpljene veslače bile pravilo, a ne izuzetak. Zbog tih znatnih ograničenja galije su se kretale noću, a njihove misije su trajale kratko – najviše tri ili četiri dana. Zbog plitkog gaza plovile su blizu obale – ubitačni ali i iznenađujuće ranjivi brodovi koji su napadali iz zasede.

Takvim brodom je komandovao i Marko Polo, trgovac koji se tri godine ranije vratio iz Kine. Sa četrdeset četiri godine, bio je jedan od starijih učesnika u bici. Marko je u bitku ušao kao mletački plemić, koji je iz sopstvenih sredstava finansirao opremanje broda, prepustivši upravljanje iskusnim kormilarima. Svetski putnik još iz momačkih dana, najbolje se osećao van kuće. Marko je pod opsadom bio u svom elementu – pribran i pun samopouzdanja. Nadao se da će mu učestvovanje u Bici kod Korčule doneti slavu u očima njegovih sugrađana Venecijanaca, koji su na priče o Kini gledali s mnogo skepticizma.

Andrea Dandolo je Marka i ostale Venecijance poveo na suprotnu stranu ostrva, gde su se iskricali i odmah sakrili. Tokom te predigre, Lamba Dorija je odmerio neprijateljsku flotu i došao do pogrešnog zaključka da Venecijanci iz straha izbegavaju sukob. Ali sledećeg jutra, u nedelju 8. septembra, Venecijanci su na juriš prešli ostrvo i napali đenovljanski logor.

Nestrpljiv da se konačno sukobi s neprijateljem, Dorija je poveo svoje ljude u pomorsku bitku. Na kopnu su strele prekrile nebo, a na moru su se galije u strahovitom okršaju sudarale jedna s drugom.

Dok je Dorija u pratnji sina Otavija posmatrao bitku, jedna mletačka strela je pogodila mladića u grudi. Otavio se beživotno sručio pred očeve noge. Svi su na brodu pokušali da mu iskažu

saučešće, ali on je odlučno odbio njihovo sažaljenje. „Bacite telo mog sina u morske dubine“, naredio je. „Možemo li da mu ponudimo bolje večno konačište od ovog mesta?“

Sa vetrom u leđa Venecijanci su pod Dandolovim vođstvom preuzeli inicijativu i zarobili deset đenovljanskih galija, ali su se, zaslepljeni svojim entuzijazmom, nasukali. Nakon devet sati borbe iscrpljeni Venecijanci bili su poraženi. Đenovljani su zarobili osamdeset i četiri neprijateljske galije, dok su mnoge bile potopljene ili spaljene. Tek je nekoliko mletačkih brodova uspelo da pobegne. Gubitak u ljudstvu bio je još veći – đenovljanske snage zarobile su osam hiljada Venecijanaca, što je bio ogroman broj, jer zna se da je ukupna populacija Venecije u to vreme brojala tek stotinak hiljada ljudi. Ovaj poraz predstavljao je najteži neuspeh koji je pretrpela Venecija tokom desetogodišnjeg ratovanja sa Đenovom.

Osramoćeni Andrea Dandolo udario je na svom zapovedničkom brodu glavom o jarbol dok nije umro, uskrativši Đenovljanima zadovoljstvo da ga zarobe i pogube.

Veličina pobede koju su odneli zapanjila je i same Đenovljane. Čudili su se svojoj dobroj sreći dok su zarobljene mletačke galije odvodili put Đenove. Među hiljadama nesrećnih zarobljenika bio je i Marko Polo, plemić iz Venecije.

Četiri sedmice je đenovljanska flota sa svojim ratnim plenom plovila prvo na jug, zatim skrenula na zapad, ispod pete Italije, i konačno na sever, ka Đenovi, u koju je stigla 6. oktobra 1298. godine. Galija na kojoj se nalazio Marko Polo odvučena je u luku; jedro joj se lagano vijorilo na povetarcu, zastave su joj bile iskrivljene, a zapovednik bačen u okove.

Dalja poniženja očekivala su Marka Pola na kopnu, gde je, prema nekim izveštajima, odmah zatvoren u palatu svetog

Đorđa. Uprkos otmenom nazivu, ovo zdanje je kod Venecijanaca izazivalo nemila sećanja, jer je 1260. godine sagrađeno od kamenih blokova koje su Đenovljani besramno pokrali iz mletačkog konzulata u Konstantinopolju. Od tog kamena su izgradili vulgarni spomenik svojoj vojnoj nadmoćnosti, upotpunivši ga ukrasnim kamenim lavovima koje su skinuli sa originalnog zdanja. Lav, simbol mletačke moći, bio je ukroćen.

Duboko pogođeni ovim poniženjem, Venecijanci su tvrdili da ratni zarobljenici gladuju u zatvoru, dok su Đenovljani uporno odgovarali da zarobljenike pristojno hrane i da su dobro zbrinuti. Istina je verovatno bila negde između. Zarobljenici su slobodno šetali palatom, čak su mogli da primaju i neke luksuzne potrepštine od kuće. Ugledni zatvorenici, poput Marka Pola, bili su smešteni u pristojne odaje u kojima su baldahini na krevetima bili napravljeni od skupocenih tkanina; moguće je čak da su imali i svoju posluđu. Za njih se život u zarobljeništvu nije sastojao od okrutnosti već od dosade i monotonije koja je godinama trajala.

Čak i u tim ponižavajućim okolnostima, Marko Polo je ostao pribranog duha. Pošto je bio mletački zapovednik, prema njemu su se odnosili s poštovanjem. Baš kao i u Veneciji pre zarobljavanja, Marko je u čitavom zatvoru, a zatim i u Đenovi, postao poznat kao pripovedač senzacionalnih priča o svojim putovanjima po Aziji. Posedovao je sposobnost da privuče pažnju i ulepša okolnosti u kojima je živio, sve dok nisu počeli da ga gledaju kao pravi fenomen. Primenjujući iste veštine koje je upotrebio da bi preživeo u Mongolskom carstvu i Indiji, opčinio je svoje tamničare i sasvim im se dodvorio. Konačno su Đenovljani, njegovi prirodni neprijatelji, počeli da cene istaknutog i zabavnog Venecijanca. „Čitav grad bi se okupio da ga vidi i da s njim razgovara, odnoseći se prema njemu ne kao prema zarobljeniku nego kao prema dragom prijatelju i uglednom plemiću; iskazivali su mu toliko poštovanja i naklonosti da nije bilo nijednog sata u danu da ga ne posete najistaknutija gospoda

tog grada, i ne daruju svime što je neophodno za udoban život“, zapisao je Đanbatista Ramuzio, učenjak iz doba renesanse i jedan od prvih biografa Marka Pola.

Oslobođen svojih svakodnevnih trgovačkih obaveza, Marko ne samo da je preživljavao u zatočeništvu već je i napredovao pretvorivši se u mušku Šeherezadu, prepričavajući svoje avanture i zabavljajući publiku pričama o mongolskom vladaru Kublaj-kanu. Venecijanac je tvrdio da je najmoćnijeg vladara na svetu svojim očima video. „Pošto je silno želeo da svi čuju i saznaju stvari o Kitaju i Velikom kanu, i pošto je već bio umoran od pričanja istih priča svakog dana“, zapisao je Ramuzio, „gospar Marko je odlučio da sve te priče i napiše.“

Dok je čamio u palati svetog Đorđa, Marko je upoznao Rustičela iz Pize, plodnog pisca arturijanskih romansi i miljenika engleskog kralja Edvarda Prvog. Rustičelo je već dugo bio u tamnici. Đenovljani su ga zarobili 6. avgusta 1284, u bici kod Melorije, u kojoj je Piza, protivnik Đenove, pretrpela konačan poraz. Poput ostalih zatočenika palate, i Rustičelo je tražio najbolji način da ubije vreme, a Marko mu je pružio preko potrebnu razonodu. Rečit i uzbudljiv, kada je govorio o svojim putovanjima, Venecijanac nije prestajao da priča o svom boravku na dvoru najmoćnijeg vladara na svetu, Kublaj-kana.

U to vreme Kublaj-kan je za većinu Evropljana, koji su Mongolsko carstvo smatrali divljim i opasnim, bio polustvarna a polulegendarna ličnost. A sada je pred Rustičelom stajao čovek, koji ne samo da je imao prilike da vidi Kublaj-kana već ga je po svemu sudeći dobro poznavao, i još je, kao njegov činovnik, uzduž i popreko obišao Aziju.

Prema Rustičelovim rečima, „Marko je kod Velikog kana proveo sedamnaest godina, i za sve to vreme je neprekidno putovao ispunjavajući posebne zadatke. Jer Veliki kan je, videvši da mu Marko iz svake zemlje donosi pregršt podataka, uspe-

šno završavajući sve poslove koji su mu povereni, u njega imao neizmerno poverenje, pa ga je slao u zanimljiva poslanstva u daleke zemlje“. Zadivljen, Rustičelo nastavlja: „Veliki kan je bio veoma zadovoljan Markom i ukazivao mu je veliko poštovanje i milost, što je kod ostalih velikodostojnika izazivalo pravu zavist. Marko je video više sveta od bilo koga drugog. Proputovao je više od bilo koga, i mnogo je pažnje poklanjao svemu na šta je tokom tih putovanja nailazio.“

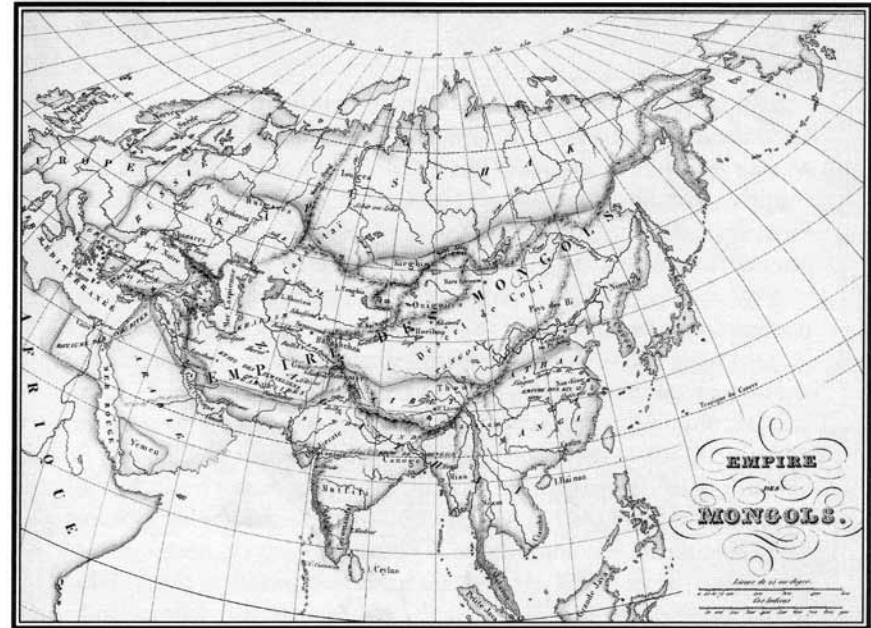
Da bi se rasonodili i prekratili vreme, obrazovaniji zatočnici palate pisali su poeziju ili sastavljali raskošne viteške priče. Zatvor je na momente podsećao na dobro čuvanu književnu koloniju, nastanjenu piscima-plemićima i onima koji su želeli to da budu. Među njima je bio i Rustičelo, oštromni pisac koji je posedovao talenat za laskanje. Uvek je očekivao dobre priče – avanturističke, ljubavne, ratne – kojima bi zabavio svoju aristokratsku publiku.

Čuvši Markove čudesne priče s istoka, Rustičelo je shvatio da je naišao na priču svog života, najupečatljiviji putopis ikada ispričan. Pisac romansi je odmah predložio svetskom putniku zajedničku saradnju na sastavljanju knjige koja će obuhvatiti sve priče s Markovih putovanja. Pokušavajući da sumornim okolnostima, koje su dovele do stvaranja njihovog remek-dela, udahne notu nonšalantnosti, Rustičelo objašnjava: „Dok je zbog rata čamio u zatvoru u Đenovi, ne želeći da sedi besposlen, pomislio je kako bi trebalo da sastavi tu knjigu koja će služiti za zabavu čitaocima.“

Marko je dobro poznavao ćudljivosti sudbine i tokom svog neobičnog života naučio je kako da zlu kob preokrene u svoju korist. Ovo je bila prilika da ovekoveči svoje doživljaje. Kako bi osvežio sećanja, poslao je po svoje beleške. Sa Rustičelom se dao na posao da sastavi „Opis sveta, onako kako ga je video Marko Polo“. Putopis će postati poznat pod jednostavnim imenom *Putovanja*.

PRVA KNJIGA

Evropa

PRVO POGLAVLJE

Trgovci iz Venecije

*I tad se razbi čarolija sva,
Taj divni, fantomski svet nestâ,
I ostâ samo hiljadu krugova na vodi...*

V lažna i mračna, prenatrpana i usamljena, smeštena na stenama i u mulju, krila se od neprijatelja među zavodničkim nizom ostrva, njih stotinu osamnaest. Spektakularne rezidencije i tvrđave uzdizale su se na temeljima od borovog drveta i istarskog kamena. U Veneciji, u doba Marka Pola, malo je zdanja stajalo potpuno uspravno. Izuzimajući veličanstvenu vizantijsku baziliku i nekoliko velikih crkava, činilo se kao da se većina građevina nesigurno izdizala iz vode.

Marko Polo je odrastao u mračnom i tajnovitom gradu koji se sporo budio iz mraka, gradu u kome su greh i sujeverje bili veoma rasprostranjeni. Slepe uličice su bez ikakve najave iz dobro poznatog skretale u mračno i nepoznato zbunjujući čak i one koji su čitav život proveli u Veneciji. Uski prolazi bili su prepuni zavereničkog šaputanja i intimnog smeha. Kroz zamagljene prozore nazirao se treperavi plamen sveća i baklji. Izmaglica, koja se svake večeri podizala sa kanala, donosila je tišinu i usamljenost, pomračujući svetlost što je dopirala s

uličnih lampi ili prozora. Pacova je bilo posvuda; izlazili su iz kanala, jurili ulicama i dokovima, glodali krhku gradsku infrastrukturu, širili kugu.

Uske ulice i prolazi, od kojih su neki bili široki tek toliko da kroz njih može proći čovek, krivudale su čudnim zaokretima i pravcima, da bi se iznenada i bez ikakve najave otvorile prema širokom prostranstvu Velikog kanala koji je, pre nego što se ulije u lagunu i Jadransko more, grad podelio na dva dela.

Zimi se u gradu održavao karneval, što je u bukvalnom prevodu značilo „razigrano opraštanje sa mesom“ pre Velikog posta. To je ujedno bila i prilika za stanovnike Venecije da se iza visokih baštenskih zidova i neprozirnih zavesa upuste u orgije. Glasine o prljavim igrama prenosile su se usled veselosti i raspusnosti Republike. Venecijanci skloni zlu voleli su tihe i neupadljive načine ubistava, poput trovanja i davljenja. U većini slučajeva, za zločincima se nije ni tragalo.

U nepostojanom svetu XIII veka stanovnici Venecije ipak su mogli da se pouzdaju u nekoliko stvari. Dva veka pre Kopernika i tri veka pre Galileja verovalo se da se Sunce okreće oko Zemlje, da su nebeska tela savršeno ravnog oblika i da je svet nastao tačno četiri hiljade četiri stotine osamdeset četiri godine pre osnivanja Rima. Jerusalim je bio „pupak sveta“, a vrata raja i pakla zasigurno su negde postojala.

Većina ljudi je doba dana određivala po molitvama: poverenje u ponoć, polunoćnica ili bdenje tri sata kasnije, jutrenje sa prvim časom, treći čas na polovini jutra, šesti čas u podne, deveti čas, večernje pri zalasku sunca. U doba vere nauka se uglavnom svodila na nenaučne težnje, poput alhemije, to jest traženja načina da se takozvani osnovni metali pretvore u zlato, i astrologije koja je išla ruku podruku sa astronomijom.

Ljudi su zavisili od snage vetra, vode i životinja. Zapadna Evropa tog doba kao izvor energije još nije koristila ugalj. Do

pronalaska papirnatog novca i štamparske prese delilo ih je dve stotine godina. Najnapredniju tehnologiju predstavljali su brodovi. I pored svih opasnosti, smatrali su ih čudesnim transportnim sredstvima.

U čitavoj Evropi putovanja su bila spora i rizična. Prelazak La Manša bio je zastrašujući poduhvat, a oni koji bi putovanje uspešno završili tvrdili su da su time narušili zdravlje. Putovanje kopnom zavisilo je od brzine konja. U proseku se dnevno prelazilo trinaest do sedamnaest kilometara, a samo pod izuzetnim okolnostima, na kratkim putovanjima, bilo je moguće preći između dvadeset i trideset kilometara na dan. Oni koji bi se i odlučili na takva putovanja iz sujevnih strahova tražili su noću utočište u primitivnim i prljavim krčmama, gde bi dva, pa čak i tri putnika delila krevet. Putovanje kočijom od Pariza do Venecije trajalo je pet mučnih nedelja.

No, život u samoj Veneciji bio je mnogo drugačiji. Iako mala po veličini, kosmopolitska Venecija nalazila se na pragu kasnog srednjeg veka. Bio je to početak ekonomskog napretka, kulturnih dostignuća i ekspanzije trgovačkih aktivnosti. Putovanje nije predstavljalo izuzetak već pravilo. Činilo se da je svaki stanovnik Venecije bio i putnik i trgovac, ili je bar to želeo da postane. Širom Evrope politička moć, prethodno rasuta u dezorganizovanim i oslabljenim carstvima koja su sezala do antičkih vremena, bila je koncentrisana u dobro naoružanim i organizovanim gradovima-državama, poput Venecije. Povećana trgovačka aktivnost među evropskim gradovima-državama doprinela je brzom napretku u domenu umetnosti, tehnologije, istraživačkih poduhvata i finansija. Stvoreni su kompas, sat, vetrenjača i vodenica, neophodni za nesmetano funkcionisanje evropske privrede. Osnovani su veliki univerziteti koji postoje do dan-danas. Kao rezultat svega toga, Venecija, pa i čitava Evropa kakvu danas poznajemo, počela je da izranja iz mraka.